

Snežana Mišić

Galerija Matice srpske
Gallery of Matica Srpska

Trg galerija 1
Novi Sad, Srbija

s.misic@galerijamaticesrpske.rs
orcid.org/0000-0003-1863-555X

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK / UDC:
75 Jakšić, Đ.

DOI:
10.17685/Peristil.63.7

Primljeno / Received:
20. 10. 2020.

Prihvaćeno / Accepted:
12. 7. 2020.

Nevesta Pivljanina Baje — primjer nacionalno angažiranog slikarstva Đure Jakšića

The Bride of Pivljanin Bajo — an Example of
Nationally Engaged Painting by Đura Jakšić

APSTRAKT

U radu se analizira slika *Nevesta Pivljanina Baje* kao primjer nacionalno angažiranog stvaralaštva Đure Jakšića i verbalno-vizualnog prožimanja. Slika i njezina funkcija tumače se u kontekstu aktualne političke realnosti – nacionalne borbe za oslobođenje od Otomanske vlasti, ukazujući na utjecaje i ikonografske predloške suvremenog europskog historijskog slikarstva, prije svega slikarstva Eugènea Delacroixa.

KLJUČNE RIJEČI

Đura Jakšić, nacionalizam, verbalno-vizualno prožimanje, epsko, alegorija, Eugène Delacroix

ABSTRACT

The paper analyzes painting *The Bride of Pivljanin Bajo* as an example of the nationally engaged work of Đura Jakšić and verbal-visual permeation. The painting and its function are interpreted in the context of the political reality at the time – the national struggle for liberation from Ottoman rule, pointing to the influences and iconographic templates of contemporary European historical painting, primarily the painting of Eugène Delacroix.

KEYWORDS

Đura Jakšić, nationalism, verbal-visual permeation, epic, allegory, Delacroix

Proces konstituiranja država i nacija, politička previranja, društvene i ekonomske promjene, modernizacija, obilježili su 19. stoljeće na širem europskom području.¹ Ovi procesi odrazili su se i unutar granica Austrijskog i Otomanskog carstva, odnosno mlade Kneževine Srbije, koja je do sredine stoljeća postala politički i kulturni centar srpskog naroda. Praćenje i usvajanje suvremenih europskih idejnih tokova dovelo je do stvaranja i jačanja srpske građanske klase koja je bila značajan čimbenik društvenog i ekonomskog razvoja i koja je imala veliku ulogu u procesu homogenizacije nacionalne svijesti, izgradnje nacionalnog identiteta, borbe za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje te sagledavanja vlastitog mjesta u korpusu europskih naroda.²

Takve povijesno-političke i društvene okolnosti u Austrijskom Carstvu u kojem se rodio, odrastao i školovao, i u Kneževini Srbiji u kojoj je proveo veći dio života i ostvario najveći dio umjetničkog opusa, oblikovale su Georgija Đuru Jakšića (1832. – 1878.) stvarajući od njega nacionalno svjesnog i angažiranog umjetnika koji je svoj patriotizam otvoreno manifestirao likovnim i književnim radom, te predstavlja jedan od najboljih primjera nacionalno angažiranog umjetničkog stvaralaštva.³

Nacionalna umjetnost imala je značajnu ulogu kao najmoćniji vizualni iskaz težnji devetnaestostoljetnih država za potvrđivanjem vlastitog identiteta.⁴ Slavljenje prošlosti, slavni i sudbunosnih povijesnih događaja, kojima se potvrđivao kontinuitet i legitimitet te njihovo prikazivanje u djelima likovne umjetnosti i vizualne kulture uvjetovalo je razvoj historijskog slikarstva i razvoj nacionalne svijesti o najvažnijim trenucima nacionalne prošlosti. Na taj se način stvarala nacionalna javna memorija koja je postala osnova za izražavanje suvremenih misli i želja nacije.⁵ Usporedo s prošlošću, vizualizirani su i aktualni povijesni i politički događaji, što je bilo u skladu s obnovljenim zadacima i težnjama da umjetnost ponovo postane pratilja suvremenog života i zbivanja, da postane politički angažirana.

Dva povijesna događaja koja su presudno utjecala na Srednju Europu – Revolucija (1848. – 1849.) i niz ustanaka i ratova na Balkanu između 1875. i 1878. godine – neposredno su utjecali na razvoj srpske kulture i umjetnosti. U skladu s diskursom nacionalne ideje, historizam zasnovan na srednjovjekovnim srpskim mitovima, nemanjićkoj prošlosti, nadahnut idejom obnove Dušanovog carstva, Kosovskim kultom, kao i na suvremenom

srpskom mitu oblikovanom u 19. stoljeću o stvaranju moderne srpske države, homogenizirao je i oblikovao srpsku nacionalnu svijest na svim prostorima na kojima je srpska (pravoslavna) etnička grupa živjela.⁶ Podršku tom procesu pružala je umjetnost koja je putem povijesnih kompozicija, alegorijskih prikaza, portreta slavni junaka iz daleke i bliske prošlosti, kao i aktualnih ustanika i pripadnika dinastije (Obrenovići i Karađorđevići), iskazivala stav, želje i htijenja srpskog javnog mnijenja.

Aktualni politički događaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Bosni šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća i srpsko-turski ratovi (1876. – 1878.) pružili su obiman materijal za literarnu i likovnu obradu, istovremeno se pozivajući na prošlost, na zlatno doba nacije, na događaje i ličnosti, povijesne i mitološke, iz srednjeg vijeka i narodne poezije.⁷ U pitanju je čitava galerija likova, svojevrсни nacionalni panteon, koji čine najznačajnije ličnosti srpske povijesti poput srednjovjekovnih vladara dinastije Nemanjić, kneza Lazara, Miloša Obilića, Banovića Strahinje, Marka Kraljevića, Starine Novaka, Baje Pivljanina, Hajduka Veljka i drugih. S druge strane, aktualna ratna zbivanja vizualizirana su uglavnom kroz prikaze junačkih borbi i smrti junaka, koji umiru za uzvišene ciljeve, herojski i dostojanstveno, čime se utjecalo na svijest o značaju borbe za oslobođenje i na emocije domaće, ali i europske javnosti, koja je posebno bila zainteresirana za Hercegovački ustanak (1875.) i srpsko-turske ratove. U tome je veliku ulogu imao tisak koji je, zahvaljujući stranim ratnim izjaviteljima (Rusi, Englezi, Talijani), donosio vijesti o ratnim događanjima, i objavljivao slikovne priloge s likovima vođa i ustanika te scenama borbi i stradanja.⁸

Đura Jakšić svoje je historijsko slikarstvo najvećim dijelom vezao uz događaje iz bliske i suvremene povijesti srpskog naroda u Austrijskom Carstvu, Kneževini Srbiji, Crnoj Gori, Hercegovini i Bosni, a naročito uz junačku borbu Hercegovaca i Crnogoraca te srpsko-turske ratove.⁹ Ono je održavalo mišljenje većeg dijela srpske javnosti, njezinu spremnost za ostvarenje slobode, ali i nezadovoljstvo zbog oklijevanja Kneževine Srbije da se službeno uključi u ratna zbivanja u Hercegovini i Bosni i pomogne ustanicima. Ovakav stav srpske Vlade koja je iz godine u godinu odlagala ulazak u rat i početak rješavanja Istočnog pitanja, bio je posljedica nepovoljnih vanjskopolitičkih i unutrašnjih okolnosti. S jedne strane, velike sile

imale su različite stavove o pitanju sudbine Otomanskog carstva pa samim tim i srpske nezavisnosti, a, s druge strane, Srbija nije bila spremna ni politički ni vojno za ratni sukob velikih razmjera. Kada je 1875. godine izbio ustanak u Hercegovini, odakle se ubrzo proširio i na Bosansku Krajinu, srpska javnost s obje strane Save i Dunava dočekala ga je kao povijesnu priliku da Srbija konačno uđe u rat i povede borbu za nacionalno oslobođenje. Nakon niza ratnih neuspjeha u Prvom srpsko-turskom ratu 1876. godine u koji je ušla materijalno i vojno nepripremljena, Drugi srpsko-turski rat (1877. – 1878.) donio je Srbiji dugo očekivanu nezavisnost.¹⁰

Život slike – od privatnog ka javnom

U posljednjim desetljećima 19. i prvim desetljećima 20. stoljeća, uslijed političkih i ratnih okolnosti, ali i nedovoljnog prepoznavanja Đure Jakšića kao slikara i vrednovanja njegovog likovnog stvaralaštva, dio je njegovog slikarskog opusa stradao, nestao.¹¹ Proces „rehabilitacije” Đure Jakšića kao slikara počeo je u međuratnom razdoblju zahvaljujući inicijativi Veljka Petrovića.¹² Tada je sakupljen i popisan najveći dio njegovog likovnog opusa koji se uglavnom nalazio u privatnom vlasništvu, a koji je u narednim desetljećima postepeno prelazio u muzejske zbirke. S druge strane, sačuvana je veoma obimna umjetnikova korespondencija, koja nam pruža relevantne podatke o postojanju, pa čak i o izgledu pojedinih, danas nestalih Jakšićevih slika.¹³

Saznanje o postojanju slike *Nevesta Pivljanina Baje* u privatnom vlasništvu, koja do sada nije bila poznata javnosti, pokrenulo je mnoga pitanja¹⁴ (sl. 1). Rađena na metalnoj podlozi u obliku slikarske palete, slika se u sjećanju obitelji u čijem je vlasništvu čuva kao rad Đure Jakšića.¹⁵ Iako nije potpisana, slika se na osnovi obiteljske predaje, istoimene Jakšićeve pjesme iz 1862. godine, načina slikanja slobodnim, pastoznim potezima kista i u međuvremenu provedenih analiza¹⁶, može dovesti u vezu s ovim umjetnikom. Ovakvo mišljenje dodatno je potaknuto činjenicom da je Jakšić slikao na metalnim podlogama, i to uglavnom natpise za gostionice, kavane i trgovačke radnje, prikazujući na njima nacionalne junake poput Hajduka Veljka, Kraljevića Marka, Vojvode Stefana Knićanina.¹⁷

Slika je gotovo stoljeće i pol u vlasništvu obitelji Lazić i njezinih potomaka; čuva se i nasljeđuje iz generacije u generaciju kao posebna obiteljska

1 Đura Jakšić, *Nevesta Pivljanina Baje*, 1862., privatno vlasništvo (foto: Martin Candir)

Đura Jakšić, *The Bride of Pivljanin Baje*, 1862, private collection (photo: Martin Candir)

2 Đura Jakšić, *Nevesta Pivljanina Baje*, 1862., detalj, privatno vlasništvo (foto: M. Candir)

Đura Jakšić, *The Bride of Pivljanin Bajo*, 1862, detail, private collection (photo: M. Candir)

dragocjenost. Određeni legitimitet atribuciji pruža i obiteljska predaja prema kojoj je slika *Nevesta Pivljanina Baje* u obitelj stigla preko njezinog prvog vlasnika, trgovca Luke Lazića, i to najvjerojatnije izravno od umjetnika.¹⁸ Po svemu sudeći, izbor slikara i teme nije bio slučajan. Luka Lazić bio je jedan od sudionika ustanka vojvode Luke Vukalovića u Hercegovini (1852. – 1862.).¹⁹ Zbog optužbi da je sudjelovao u Vukalovićevom ustanku i zbog moguće osvete, Luka Lazić je, zajedno s obitelji, 1864. godine prebjegao iz Bosne u Kneževinu Srbiju. Time se potencijalno otvara prostor za pretpostavku da je Luka Lazić mogao tada doći u kontakt s Đurom Jakšićem, pa i do slike, koja je u sljedećoj generaciji prešla u posjed njegovog najstarijeg sina Sime Lazića i njegove supruge Zorke te njihovih potomaka u čijem se vlasništvu i danas nalazi.²⁰

Pojava slike *Nevesta Pivljanina Baje* otvorila je, kao što je rečeno, niz pitanja, među kojima je, uz pitanje atribucije, jedno od najvažnijih ono je li to slika koju Svetislav Vulović, prvi biograf Đure Jakšića, spominje među nestalim Jakšićevim povijesnim kompozicijama koje je naslikao 1862. godine u Beču, u jeku crnogorsko-turskog rata i ustanka Luke Vukalovića.

Verbalni podtekst slike

Među Jakšićevim povijesnim kompozicijama koje su nastale u Beču 1862. godine, a kojima se izgubio trag, Svetislav Vulović spominje slike *Bajazitovi darovi* i *Mileva*.²¹ O slici *Bajazitovi darovi* znamo da je početkom 1862. godine, najvjerojatnije posredstvom Haritona Joanovića, prodana baronu Sini.²² Druga slika, *Mileva*, za koju Vulović još 1882. godine navodi da joj se izgubio trag, ima literarnu podlogu u pjesmi *Nevesta Pivljanina Baje* koju je Đura Jakšić napisao u Beču početkom 1862. godine.²³

Te, 1862. godine, u vrijeme crnogorsko-turskog rata, Đura Jakšić se kao student Akademije umjetnosti nalazio u Beču, odakle je budno pratio borbe ustanika koje je predvodio vojvoda Luka Vukalović. To je vrijeme najvećeg nacionalnog i romantičarskog zanosa, kada su se očekivali veliki uspjesi i uskrsnuće minule junačke slave. Kao i do tada, Đura Jakšić reagirao je na aktualnu političku situaciju književnim i likovnim radom pružajući podršku ustanicima i apelirajući na srpsku javnost i srpsku Vladu da se uključe u borbu koja bi u krajnjem ishodu dovela do konačnog oslobođenja i ujedinjenja srpskog naroda.

Tadašnji tisak, domaći i europski, slavio je herojske podvige i junaštvo Crnogoraca i vojvodu Luku Vukalovića, uspoređujući ga sa slavnim junacima iz prošlosti, s Hajdukom Veljkom, Kraljevićem Markom, Strahinjicom Banom, s Karadordem, kneževima Milošem i Mihailom Obrenovićem, pa i s talijanskim revolucionarom, generalom Giuseppeom Garibaldijem nazivajući ga „hercegovački Garibaldi”. Postao je junak romantizirane srpske književnosti kojem su vodeći pisci tog vremena posvećivali pjesme, a među prvima upravo Đura Jakšić koji je potaknut ustankom iz 1862. godine napisao pjesmu *Padajte braćo*.²⁴

Herojski podvizi i junaštvo crnogorskih ustanika inspirirali su Đuru Jakšića da te, 1862. godine, uz pjesmu *Padajte braćo*, napiše još nekoliko pjesama u kojima je izrazio svoje nezadovoljstvo zbog pasivnog držanja srpske Vlade koja ne kreće u „sveti rat” protiv Turaka, kao i pjesme *Barjaktarovići i Crnogorac Crnogorki* koje za temu imaju žensko junaštvo.²⁵ Motiv junakinja, koji se u nacionalnom narativu srpskih ustanaka za oslobođenje od Otomanske vlasti, u srpskoj književnosti i umjetnosti ustaljuje u 19. stoljeću, Jakšić je i likovno interpretirao u nekoliko kompozicija – *Ustanak Crnogoraca*²⁶, *Junačka smrt* poznata na osnovi ilustracije *Crnogorka*²⁷ i u dvije spomenute slike, *Bajazitovi darovi* i *Mileva*. U njima Đura Jakšić na romantičarski način veliča hrabrost, neustrašivost i spremnost žena da ravnopravno s muškarcima sudjeluju u ratnim okršajima i žrtvuju život za nacionalne ideale.²⁸

U pjesmi *Nevesta Pivljanina Baje* glavna je ličnost mlada žena, nevjesta čuvenog junaka druge polovine 17. stoljeća, Baje Pivljanina.²⁹ Njegov život i junački podvizi protiv Turaka prerasli su u mit i postali sastavni dio epske poezije u kojoj je on opjevan kao nepobjedivi ratnik, simbol neprestane borbe za slobodu. Pjesme su bile nadahnuće i izvor slikarima za likovne prikaze ovog junaka, ukazujući tako i na tradicionalnu vezu poezije i slikarstva.³⁰ To verbalno-vizualno prožimanje svoj je najizrazitiji oblik imalo upravo u stvaralaštvu Đure Jakšića. Slike su bile povod i osnova za nastanak pjesama i obrnuto, a često se, inspiriran nekim događajem, istovremeno pjesnički i likovno izražavao. U oba medija prisutni su međusobni utjecaji i način izražavanja, kao i sklonost naglašenim epskim i dramskim momentima i motivima.³¹

U kontekstu aktualnih oslobodilačkih borbi Crnogoraca i Hercegovaca protiv Turaka, Bajo Pivljanin

postao je primjer i simbol nacionalnog junaštva koje se najizrazitije očitovalo u prikazima borbi kao najvišeg čina herojskog žrtvovanja. Najpoznatija pjesma posvećena ovom junaku je *Bajo Pivljanin i beg Ljubović* koju je od Filipa Višnjića zabilježio Vuk Karadžić.³² Ona je inspirirala likovne umjetnike 19. stoljeća da prikažu presudni trenutak borbe kada ranjeni Bajo, svjestan da su ga izdali najbliži suborci, golim rukama nasrće na bega Ljubovića i ubija ga.³³

Dio književnih djela posvećenih Baji Pivljaninu pripada tzv. ženidbenim pjesmama, kakvih ima u svim ciklusima srpskog narodnog pjesništva. U njima se izmjenjuju motivi ljubavi, ljepote djevojaka i momaka, vrlo često i djevojačke časti čime se afirmira patrijarhalni moralni kodeks, s neizbježnom borbom za djevojku. Dok je hajdukovao po Boki Kotorskoj, Bajo, po svemu sudeći, nije bio oženjen te je pojava nevjeste u književnim djelima fikcija, pa se ona i spominje pod različitim imenima. Po povijesnim izvorima nevjesta Baje Pivljanina zvala se Manda³⁴, dok je narodno pjesništvo spominje kao Andu – Anđeliju, kćerku Senjanina Ive u pjesmama *Ženidba Pivljanina Baje*³⁵ i *Bajova svadba*³⁶, u pjesmi Đure Jakšića *Nevesta Pivljanina Baje* je Mileva, a u drami *Bajo Pivljanin: drama u pet činova*, pojavljuje se kao Milka.³⁷

Okosnicu ovih djela čini emotivni odnos junaka Baje Pivljanina i lijepe djevojke. Zaplet nastaje kada se za istu djevojku počne zanimati neprijatelj (Bišćanin Alija, beg Ljubović, Osman beg, ili Milutin – poturčeni Husein) koji je želi uzeti na silu. Rješenje je u borbi, koja je obavezno praćena izdajom i prevarom, ali iz koje Bajo, iako ranjen, izlazi kao pobjednik i osvaja nevjestu. Međutim, Đura Jakšić u pjesmi *Nevesta Pivljanina Baje* u središte ne stavlja Baju već nevjestu, mladu Milevu. Ona je ta koja spašava ranjenog junaka, njeguje ga, među njima se rađaju emocije, junak se nakon oporavka vraća borbi protiv neprijatelja u kojoj gine. Nakon toga naoružana Mileva hrabro odlazi u dvor neprijatelja kako bi osvetila poginulog junaka. U skladu s poetikom epskog u ideologiji nacionalizma, kraj pjesme je tragičan – nevjesta ostaje do smrti vjerna junaku i oduzima sebi život. U studiji o odnosu srpske književnosti i slikarstva u 19. stoljeću Nenad Simić spominje *Milevu*, izgublenu sliku Đure Jakšića, navodeći da je na njoj najvjerojatnije prikazan završni dio pjesme – trenutak osвете nevjeste Baje Pivljanina koja „oblači njegovo ruvo, meće toke, kalpak s čelenkom, uzima handžar, sedla konja” i odlazi

u harem bega Ljubovića da bi ga ubila i odrubila mu glavu.³⁸ Međutim, na slici *Nevesta Pivljanina Baje* ilustriran je prvi dio pjesme u kojem mlada Mileva iz nevremenom ustalasanog mora spašava iscrpljenog junaka Bajju Pivljanina. Stihovi su dosljedno vizualno interpretirani:

...Onud more strahovito riče
U noćima gnjeva nebeskoga...

...„Noć je tamna, grozna,
Sa severa vetar se pomalja,
I na čelu divljeg Okeana
Rikajuće valove sabira.”...

...Hučno ponoć umornu proseca.
A Mileva sa gorućim lućem
Blizu groma, na čelu oblaka,...

...Vihor joj je raspirio kose,
I koprenu na krilima vije
Po ponoći pustošeće tame.
Stoji andô pun nebeske snage...

...Val za valom kô gora se ljulja
I sa penom snegovito belom...

...Uzvišena na kamenoj steni...
Preko gora ljuljane strahote
U daljini neizmernu gleda,...

...Na valima mutnog okeana
Sa mišicama nečuvene snage
Slanu penu vitez razbacuje.
I kroz gore rićućih talasa,
Prkoseći pućini i vihru,
Spasonosnom prodire bairu...

Europski okvir i nacionalni kontekst

Slikom dominira figura mlade žene, Mileve, koja stoji na strmoj stijeni o koju se razbijaju valovi uzburkanog mora. Obučena je u narodnu nošnju – duga bijela haljina, preko koje su jelek, oko struka pojas i kecelja, na nogama opanci. Njezina odjeća i duga crna kosa vijore pod naletima jakog vjetrova. U desnoj ruci Mileva drži baklju kojom osvjetljava put stradalniku dok mu lijevu ruku pruža u znak spasa (sl. 2). U vodi je, blizu stijene, Bajo Pivljanin koji pruža desnu ruku prema Milevi. Prikazan je, poput onoga u književnosti, kao junak širokih pleća, visokog čela, dugih crnih brkova, odjeven u hajdučko odijelo – crvenu dolamu, sa šubarom na glavi³⁹ (sl. 3).

U ideologiji nacionalizma žene su imale istaknuto mjesto. Među njima su se, naročito u vrijeme

ratnih sukoba, isticale žene na bojnom polju, čija je uloga tradicionalno bila vezana za oplakivanje heroja i pružanje pomoći ranjenicima (u srpskoj umjetnosti najpoznatija je Kosovka djevojka), a sada se formirao i lik žene koja učestvuje u borbi.⁴⁰ To je dovelo do sve većeg broja likovnih prikaza žena ratnica i herojina, čije je predstavljanje zavisilo od konteksta njihovih akcija i aktualne političke situacije.⁴¹

Najveću ulogu u njihovoj popularizaciji imali su likovni prikazi Grčkog rata za nezavisnost (1821. – 1830.), koji su u europsku umjetnost ušli preko francuskog i njemačkog historijskog slikarstva.⁴² U prvoj polovini 19. stoljeća ovaj nacionalni ustanak inspirirao je prije svih francuske umjetnike, koji su u borbi grčkog naroda protiv Otomanskog carstva vidjeli osobne ideale slobode povezane s idejama francuske Revolucije.⁴³ Sa suvremenim francuskim i njemačkim historijskim slikarstvom upoznali su se srpski umjetnici koji su se školovali i boravili u europskim umjetničkim centrima, prije svega u Beču i Münchenu. Tijekom šestomjesečnog boravka 1853. godine u bavorskoj prijestolnici, Đura Jakšić bio je u prilici da među prvima posjećuje upravo otvorenu Neue Pinakothek u kojoj je bilo izloženo suvremeno njemačko slikarstvo. Tamo je mogao vidjeti i slike Petera Hessa koje prikazuju ključne događaje i ličnosti iz Grčkog rata za nezavisnost.⁴⁴

Sudeći prema slikama, obradi tema i načinu likovnog izražavanja, na Đuru Jakšića mnogo veći utjecaj imalo je francusko historijsko slikarstvo, naročito slikarstvo Eugèna Delacroixa, jednog od vodećih umjetnika 19. stoljeća.⁴⁵ Ono što povezuje dvojicu umjetnika, slikarstvo je inspirirano suvremenim političkim događajima iz nacionalne povijesti kao i zajedničko nadahnuće koje su pronalazili u literaturi, domaćoj i svjetskoj, stvarajući djela u skladu s doktrinom *ut pictura poesis*, inzistirajući da su forma i sadržaj jedno. Obojica su posebno bila naklonjena lordu Byronu koji je slijedeći svoje ideale otputovao u Grčku gdje se pridružio ustanicima i tamo okončao život, i naravno, njegovom književnom radu koji ih je inspirirao da se likovno izraze – obojica slikaju *Sionske sužnje*, Delacroix 1834., a Đura Jakšić 1849. godine (slika nije sačuvana).⁴⁶ Na osnovi usporedbe Delacroixove slike i Jakšićeva opisa njegove, nameće se zaključak da je kompozicijsko i ikonografsko rješenje vrlo slično – prikazani su sužnji okovani željeznim okovima i vezani za stupove u tamnici, što nas dovodi do pitanja je li inspiracija za ovaj

3 Đura Jakšić, *Nevesta Pivljanina Baje*, 1862., detalj, privatno vlasništvo (foto: M. Candir)

Đura Jakšić, *The Bride of Pivljanin Bajo*, 1862, detail, private collection (photo: M. Candir)

likovni prikaz bila autentična ili je Đura Jakšić ipak imao priliku da posredstvom nekog vizualnog medija vidi istoimenu Delacroixovu sliku. Principi kompozicije povijesne slike, prihvaćeni širom europskog prostora, primjenjivani su i u srpskom slikarstvu.⁴⁷ Srpski umjetnici koristili su, (re)interpretirali kompozicijske sheme, slikarske motive i teme europskog slikarstva prilagođavajući ih sredini i aktualnim težnjama nacije, trudeći se da u svojim djelima povežu osnovne elemente – autentičnost, historizam, epsko i alegoričnost – kojima se vizualizira nacionalni karakter, reprezentativnost i poruke koje žele da prenesu.⁴⁸ Jedan od najboljih primjera u srpskoj umjetnosti historijsko je slikarstvo Đure Jakšića, koji je u svom radu često koristio kompozicijska rješenja i ikonografske predloške preuzete iz europskog slikarstva.⁴⁹ Služili su mu kao osnova na kojoj je dalje gradio osobni likovni izraz, zasnovan na boji i interesu za probleme svjetlosti i sjene.

Primjer je kompozicija *Nevesta Pivljanina Baje* za koju predloške možemo pronaći u slikarstvu Eugènea Delacroixa, pogotovo njegove slike *Grčka na ruševinama Missolonghija* iz 1826. godine.⁵⁰ Pod utjecajem općeg romantičarskog raspoloženja i potrebe da se europska javnost upozna s borbom grčkog naroda za oslobođenje od Otomanskog carstva kako bi ustanicima pružila pomoć, Delacroix je prikazao ključne momente Grčkog ustanka, njegove heroje i heroine i postao jedan od najzaslužnijih umjetnika u tom procesu.⁵¹ Ti prikazi ubrzo su stekli veliku popularnost zahvaljujući, prije svega, tisku i ilustracijama, ali i drugim medijima (reprodukcije, grafički listovi, fotografije...), koji su omogućili njihovu distribuciju i kolanje Europom. Grad Missolonghi, jedno od glavnih uporišta grčkih ustanika i mjesto vječnog počinka pjesnika Byrona, imao je posebno mjesto u europskim krugovima i vrlo je brzo postao predmetom mnogih umjetničkih prikaza. Iako je

4 Eugène Delacroix, *Grčka na ruševinama Missolonghija*, 1826., Musée des Beaux-Arts de Bordeaux, Inv. br. Bx E 439 (izvor: WikimediaCommons)

Eugène Delacroix, *Greece on the Ruins of Missolonghi*, 1826, Musée des Beaux-Arts, Bordeaux (source: WikimediaCommons)

nekoliko puta odolijevao turskim napadima, Missolonghi je 1826. godine doživio fatalan poraz koji je istovremeno značio i poraz čitavog ustanka.⁵² Uspoređujući i analizirajući dvije slike, Jakšićevu *Nevestu Pivljanina Baje* i Delacroixovu *Grčku na ruševinama Missolonghija*, primijetit ćemo gotovo ista kompozicijska, ikonografska i koloristička rješenja. I na Delacroixovoj slici u prvom je planu mlada žena, duge crne kose, u bijeloj haljini odnosno grčkoj nacionalnoj nošnji, s kapom na glavi. Prikazana je nasuprot tamnoj pozadini, na ruševinama grčkog grada Missolonghija. Jednim koljenom kleči na razrušenoj stijeni čime ukazuje na poraz dok drugom nogom čvrsto stoji na tlu simbolizirajući pobjedu. Iako je doživjela težak poraz, ona se ne predaje, hrabro stupa naprijed, ka promatraču, s raširenim rukama i otvorenim dlanovima. U prednjem donjem desnom planu obiju slika je junaka koja izranja na Jakšićevoj slici iz mora, odnosno iz krvlju poprskane ruševine na Delacroixovoj slici (sl. 4).

Da bi vizualno i, prije svega, emotivno utjecala na promatrača i javnost, prilikom konstrukcije historijske slike najčešće se koristio epski govor.⁵³ Dramatičnost scene Jakšić je postigao smještanjem Mileve u olujnu noć sa snažnim udarima vjetra, gromovima i munjama koje sijevaju, survanom stijenom u prvom planu o koju se razbijaju valovi uskovitlanog mora, teatralnim gestama i ekspresivnim fizionomijama. Tome doprinosi i piramidalna kompozicija koju čini tijelo mlade žene, kao i svjetlosna struktura slike zasnovana na vještom i dramski snažnom ritmiziranju kontrasta svijetlog i tamnog, s izraženim i pastoznim potezima kista. Sličnost dviju slika očigledna je i na ovom planu. Na obje slike dominiraju hladni tonovi – noć, oblačno nebo, kojima, pored bijele haljine mladih žena, toplinu i kontrast daju, na Jakšićevoj slici dijelovi osvijetljeni bakljom i crvena boja rukava Bajine dolame koji izranja iz mora, a na Delacroixovoj crvena boja cipela mlade Grkinje i revera rukava borca koji umire pod ruševinama, kao i krvi koja teče s odjeće neprijateljskog vojnika u stražnjem planu slike.

Uz epski govor, značajno mjesto u nacionalnoj likovnoj kulturi 19. stoljeća imala je alegoričnost u okviru koje se izdvajaju alegorijske personifikacije koje su trebale jasno izraziti političko-propagandne programe.⁵⁴ Jedan od najjasnijih primjera alegorijska je personifikacija nacije – figura žene – obično u nacionalnom kostimu, odnosno bijeloj haljini i s nacionalnim obilježjima, zasnovana

na vjerovanju u naciju kao boginju i majku, čije se ime često izvodi iz nacionalne ideologije.⁵⁵ U povijesnim kompozicijama Eugèna Delacroixa žene u prvom planu (*Grčka na ruševinama Missolonghija, Sloboda predvodi narod*⁵⁶) uglavnom su prikazane i tumačene kao simboli nacionalnog identiteta, alegorijski prikazi nacije, koje su posebnu ulogu imale u francuskoj revolucionarnoj propagandi.⁵⁷

U vrijeme borbi srpskog naroda za oslobođenje od turske vlasti (ustanci Crnogoraca i Hercegovaca, srpsko-turski ratovi), slike francuskih umjetnika inspirirane Grčkim ratom za nezavisnost bile su naročito aktualne jer su u kontekstu suvremenih povijesnih događaja tumačene i kao slike oslobodilačke borbe balkanskih naroda. Usvajajući ikonografska i kompozicijska rješenja, uz odgovarajuće narative, srpski umjetnici stvarali su povijesne slike nacionalne borbe za oslobođenje. Analiza dviju slika navodi nas na mišljenje da je Đura Jakšić, inspiriran Delacroixovim historijskim slikarstvom i slikom *Grčka na ruševinama Missolonghija*, koja se može tumačiti i kao jedna od prvih nacionalnih alegorija na prostoru Balkana⁵⁸, vizualizirao prvi dio pjesme *Nevesta Pivljanina Baje*, interpretirajući povijesne i mitske likove u kontekstu aktualne političke stvarnosti. Poraz ustanka Luke Vukalovića 1862. godine bio je fatalan, slično slomu Grčkog ustanka 1826. godine, jer označio je kraj dugotrajne borbe Hercegovaca i Crnogoraca za oslobođenje od turske vlasti i doveo u pitanje njezin daljnji nastavak i ostvarenje sna o oslobođenju i ujedinjenju srpskog naroda u jednu državu.

Sagledavajući historijsko slikarstvo Đure Jakšića u kontekstu nacionalne borbe za oslobođenje od Otomanske vlasti u kojem je gotovo kroničarski pratio ratna zbivanja, često interpretirajući djela suvremene europske umjetnosti, možemo zaključiti da je nacionalno angažirano historijsko slikarstvo Đure Jakšića jedinstvena epizoda srpskog slikarstva 19. stoljeća zbog aktualnosti i specifičnog doprinosa europskom historijskom slikarstvu tog vremena.

BILJEŠKE

- 1 Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet* (Beograd: Biblioteka XX vek, 2010.); Hari Herder, *Europa u devetnaestom veku 1830-1880* (Beograd: Clio, 2003).
- 2 Vasa Čubrilović, *Istorija političke misli u Srbiji XIX veka* (Beograd: Prosveta, 1958.); Milorad Ekmečić, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918.*, knj. 2 (Beograd: Prosveta, 1989.).
- 3 O Đuri Jakšiću: Snežana Mišić, *Đura Jakšić. Između mita i stvarnosti* (Novi Sad: Galerija Matice srpske, 2020.).
- 4 Anthony D. Smith, *The Nation Made Real. Art and National Identity in Western Europe, 1600-1850.* (Oxford: Oxford University Press, 2013.); Nenad Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku. Sistem evropske i srpske vizuelne kulture u službi nacije* (Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006.); Werner Telesko, *Das 19. Jahrhundert. Eine Epoche und ihre Medien* (Wien - Köln - Weimar: Böhlau Verlag, 2010.).
- 5 Identifikacija s prošlošću predstavljala je osnovu nacionalnog identiteta i kao takva bila je ključni element u stvaranju nacije i nacionalne države: Hermann Fillitz, „Der Traum vom Glück” u *Der Traum vom Glück. Die Kunst des Historismus in Europa*, Band 1, hrg. von Hermann Fillitz (Wien: Künstlerhaus Wien, Akademie der Bilden den Künste in Wien, 13. September 1996 - 6. Jänner 1997.), 15-25; Moritz Csáky, „Geschichtlichkeit und Stilpluralität” u *Der Traum vom Glück. Die Kunst des Historismus in Europa*, Band 1, 27-31; Nicholas Halmi, *The Genealogy of the Romantic Symbol* (New York: Oxford University Press Inc., 2007.), 133-69.
- 6 O historizmu u srpskoj umjetnosti 19. stoljeća: Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku*, 181-205; Miodrag Jovanović, „Istorizam u umetnosti XIX veka,” *Saopštenja XX-XXI* (Beograd, 1988/1989.); 275-85.
- 7 Junaci minulih vremena tumačeni su kao oličenje vrline, hrabrosti, i svih najviših vrijednosti nacionalnog duha, a njihova su djela bila u skladu sa suvremenim političkim idealima: Anthony D. Smith, *Chosen Peoples* (Oxford: Oxford University Press, 2003.); Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku*, 91-121.
- 8 Jelena Milojković-Djurić, *Panslavism and National Identity in Russia and in Balkans 1830-1880: Images of the Self and Others*, East European Monographs (New York: Columbia University Press, 1994.), 96-142; Jelena Milojković-Djurić, *Aspects of Balkan Culture. Social, Political, and Literary Perceptions* (Washington: New Academia Publishing, 2006.), 1-16.
- 9 Mišić, *Đura Jakšić. Između mita i stvarnosti*, 214-300.
- 10 Čubrilović, *Istorija političke misli u Srbiji XIX veka*, 338-43; Ekmečić, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918.*, 273-332.
- 11 Mnoga likovna djela Đure Jakšića stradala su još za njegovog života, uglavnom kao posljedica nezadovoljstva naručitelja ali i samog umjetnika, nesretnih okolnosti (galerija historijskih portreta u manastiru Vračevšnici), kao i političkih (galerija historijskih portreta u novosadskoj gostionici „Kod kamile”) i ratnih događanja (austrijska okupacija Beograda u Prvom svjetskom ratu).
- 12 Veljko Petrović javno je ukazao na činjenicu da se do tada nije opširnije govorilo ni pisalo o Đuri Jakšiću kao slikaru i da je u cilju vrednovanja njegovog slikarstva potrebno sakupiti Jakšićeve radove kojih je u tom trenutku bilo vrlo malo poznatih. Posebnu pažnju javnosti izazvala je prva samostalna izložba slika Đure Jakšića u Umetničkom paviljonu „Cvijeta Zuzorić” u Beogradu 1929. godine.
- 13 Dušan Ivanić, prir., *Đura Jakšić - Prepiska. Službeni spisi, Sabrana dela*, knj. V (Beograd: Slovo ljubve, 1978.).

- 14 Galerija Matice srpske došla je do saznanja o postojanju slike 2018. godine prilikom pripreme izložbe *Đura Jakšić. Između mita i stvarnosti*, u kojoj je predstavljena javnosti u Galeriji Matice srpske (5. travnja – 21. lipnja 2019.), a zatim u Narodnom muzeju u Beogradu (27. lipnja – 15. rujna 2019.): Snežana Mišić, *Đura Jakšić. Između mita i stvarnosti / Đura Jakšić. Between Myth and Reality* (Novi Sad: Galerija Matice srpske i Narodni muzej u Beogradu, 2019.).
- 15 *Nevesta Pivljanina Baje*, 1862., ulje na metalnoj ploči, 68 × 45,4 cm.
- 16 Galerija Matice srpske u suradnji s Laboratorijem za ispitivanje materijala u kulturnom nasleđu – Katedra za inženjstvo materijala Tehnološkog fakulteta u Novom Sadu, provela je laboratorijska ispitivanja u cilju određivanja palete pigmenata koji su korišteni na slici kao i kemijskog sastava metalne podloge. Budući da za djela Đure Jakšića ne postoji baza podataka o materijalima i tehnikama, rezultati ispitivanja mogu se tumačiti samo u kontekstu slikarske tehnologije perioda u kojem je slikar živio. Ispitivanja su potvrdila da pigmenti korišteni na slici i postojeća mreža krakelura odgovaraju vremenu u kojem je Đura Jakšić živio i stvarao.
- 17 Mišić, *Đura Jakšić. Između mita i stvarnosti*, 301–302.
- 18 Luka Lazić (1834. – 1870.), trgovac, iz Nevesinja. Sudjelovao je u ustanku Luke Vukalovića u Hercegovini tijekom kojeg je ustanike snabdijevao oružjem. Prebjegao je u Bosanski Brod koji je tada bio u granicama Austrijskog Carstva, gdje se oženio i zasnovao obitelj, a odatle je, nakon sloma ustanka 1862. godine, prešao zajedno s obitelji u Kneževinu Srbiju.
- 19 Luka Lakov Vukalović (1823. – 1873.), po kojem je ustanak i dobio ime, predvodio je ustanike od prvog sukoba s Turcima krajem 1852. pa do njegova kraja u jesen 1862. godine. Ustanicke akcije odvijale su se na strateški značajnom podorjenskom području, na sredokračić Hercegovine, Crne Gore, Konavala i Boke Kotorske. O Luki Vukaloviću i ustancima: Rajko Pantov Vukašinić, *Vojvoda Luka Lakov Vukalović, život – sudbina – vrijeme* (Beograd: R. Vukašinić, 2013.); Vladimir Čorović, *Luka Vukalović i hercegovački ustanci od 1852.-1862. godine*, posebna izdanja, knj. XLV, Nauke društvene i istoriske, knj. 17 (Beograd: Srpska kraljevska akademija nauka i umetnosti, 1923.).
- 20 Sima Lukin Lazić (1863. – 1904.), publicist, satiričar, novinar i književnik. Pokrenuo je izdavanje nekoliko časopisa: list za šalu i satiru *Bič* (Beograd, 1889. – 1890.), kalendar *Srbobran* (Zagreb, 1893. – 1914.), humorističko-satirični list *Vrač pogadač* (Zagreb, 1896. – 1902.; Novi Sad, 1902. – 1914.): Milena Leskovic, „Lazić, Sima Lukin” u *Srpski biografski rečnik*, br. 5, Kv–Mao, ur. Čedomir Popov (Novi Sad: Matica srpska, 2011.), 528–529. Zorka Lazić, rod. Miletić (1880. – 1948.), sinovica Svetozara Miletića, publicistica, spisateljica, promicateljica nacionalnih vrijednosti. Nakon smrti supruga 1904. godine nastavila je uređivati list *Vrač pogadač* do njegova gašenja 1914. godine. Dobrila Martinov, „Lazić, Zorka” u *Srpski biografski rečnik*, br. 5, Kv–Mao, ur. Čedomir Popov (Novi Sad: Matica srpska, 2011.), 523–524.
- 21 Svetislav Vulović, *Đura Jakšić*, Godišnjica Nikole Čupića, knj. IV (Beograd: Čupićeva zadužbina, 1882.), 97–206, 250.
- 22 „Đura Jakšić – Đorđu Popoviću, Beč, marta 1862.,” u *Đura Jakšić – Prepiska. Službeni spisi*, 131–32.
- 23 Krajem 1862. godine pjesma je tiskana u djelovima u *Danici*: „Nevesta Pivljanina Baje. Od Đorđa Jakšića,” *Danica*, god. III, br. 34 (Novi Sad: 10. prosinca 1862): 541–43; br. 35 (20. prosinca 1862.): 557–59; br. 36 (31. prosinca 1862): 573–77; Dušan Ivanić, prir., *Đura Jakšić – Pesme*, Sabrana dela, knj. I (Beograd: Slovo ljubve, 1978.), 263–91.
- 24 Ivanić, *Đura Jakšić – Pesme*, 75–76.
- 25 Obje pjesme objavljuje iste godine: „Crnogorac Crnogorki,” *Danica*, god. III, br. 24 (Novi Sad: 31. kolovoza 1862.): 24; Đ. Jakšić, „Barjaktarovići,” *Javor*, god. I, br. 34 (Novi Sad: 5. prosinca 1862.): 265–66.
- 26 *Ustanak Crnogoraca*, 1862, ulje na platnu, 126,5 × 100 cm, Galerija Matice srpske, Novi Sad, GMS/U 912.
- 27 *Beogradske ilustrovane novine*, god. I, br. 18 (Beograd: 16. rujna 1866). Inspiraciju za ovu temu pronašao je u pjesmi Jovana Sundečića *Majka Crnogorka* iz 1861. godine u kojoj je opisan vjerojatno istinit događaj o herojstvu jedne majke.
- 28 Ovim pjesmama treba dodati i *Dobrodošlicu Jovanci Merkusovoj* iz 1876. godine koju je Đura Jakšić napisao potaknut hramošću i odlučnošću Holandanke Žane Merkus (Jeanne Merkus), koja je u ožujku 1876. godine došla u Srbiju i kao dobrovoljka sudjelovala u prvim redovima drinske vojske generala Ranka Alimpića: Ivanić, *Đura Jakšić – Pesme*, 175–76.
- 29 Bajo (Nikolić) Pivljanin (1630. – 1687.), čuveni hajdučki harambaša iz Pive, sudionik mletačko-turskih ratova (Kandijskog 1645. – 1669. i Morejskog 1684. – 1699.), koji je viteški poginuo u okršaju s Turcima, uloživši čitav svoj život u oslobođenje srpskog naroda: Gligor Stanojević, *Bajo Pivljanin* (Beograd: Prosveta, 1956.); *Bajo Pivljanin u istoriji, legendi, priči – antologijski izbor* (Beograd: Književna zajednica „Zvezdara” Klub NT, 2011.).
- 30 U 19. stoljeću narodna književnost, koja je predstavljala glavni izvor za poznavanje slavne srpske prošlosti i kao takva bila okosnica nacionalnog identiteta, izvršila je velik utjecaj na književnost i slikarstvo i njihovo proširenje tematskog područja: Nenad Simić, „Odnos između srpske književnosti i slikarstva u XIX veku,” (PhD diss., Univerzitet u Beogradu, 1955.); Ljiljana Čubrić, *Narodne junačke pesme u delima likovnih umetnika* (Beograd: Narodni muzej, 1997.).
- 31 Umjetnički opus Đure Jakšića u kojem je razradio princip *ut pictura poesis* jedan je od najkompleksnijih u srpskoj sredini i u kojem je došlo do takvog medijskog prožimanja likovnog i književnog izraza: Mišić, *Đura Jakšić. Između mita i stvarnosti*, 309–17.
- 32 „Bajo Pivljanin i beg Ljubović,” pristupljeno 30. rujna 2020. <https://sr.wikisource.org/>.
- 33 Nikola Aleksić, *Bajo Pivljanin i beg Ljubović*, 1864, ulje na platnu, 32 × 39,5 cm, Narodni muzej u Beogradu, Inv. br. NM JV 109; Novak Radonić, *Bajo Pivljanin ubija neprijatelja*, ulje na platnu, Narodni muzej u Beogradu; Aksentije Marodić, *Bajo Pivljanin ubija Turčina*, oko 1865, ulje na platnu, Narodni muzej u Beogradu, Inv. br. 325.
- 34 *Bajo Pivljanin u istoriji, legendi, priči – antologijski izbor*, 130.
- 35 „Ženidba Pivljanina Baje” pristupljeno 30. rujna 2020. <https://sr.wikisource.org/>.
- 36 „Bajova svadba” pristupljeno 30. rujna 2020. <https://sr.wikisource.org/>.
- 37 Vidak Otović, *Bajo Pivljanin. Drama u pet činova* (Cetinje: Kr. crnogor. državna štamparija, 1890).
- 38 Simić, „Odnos između srpske književnosti i slikarstva u XIX veku,” 220.
- 39 Primjena likovne konstrukcije fizičkog izgleda epskog heroja u srpskoj umjetnosti 19. stoljeća razvija se prvenstveno u prikazima nacionalnih junaka iz narodne poezije. Njihov fizički izgled predstavlja tipsko rješenje – istaknuta fizička snaga, razvijena muskulatura, snažne, izražajne crte lica, s elementima osobne prepoznatljivosti: Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku*, 227–29.
- 40 Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku*, 119–20.

- 41 Sylvia Walby, „Woman and Nation,” u *Mapping the Nation*, ur. Gopal Balakrishnan (London - New York: Verso, 1996.), 235-54.
- 42 George Margaritis, „Griechenland. Wiedergeburt aus dem Geist der Antike,” u *Mythen der Nationen: Ein Europäisches Panorama*, ur. Monika Flacke (München - Berlin: Koehler & Amelang, 1998.), 152-72; Sakis Gekas, „From the Nation to Emancipation: Greek Women Warriors from the Revolution (1820s) to the Civil War (1940s),” u *Women Warriors and National Heroes: Global Histories*, ed. Boyd Cothran, Joan Judge & Adrian Shubert (London: Bloomsbury Academic, 2020.), 114.
- 43 Eugène Delacroix, Théodore Géricault, Horace Vernet, Ary Scheffer stvarali su djela inspirirana borbom grčkog naroda za nezavisnost: Nina Athanassoglou-Kallmyer, *French Images from the Greek War of Independence (1821.-1830.)*. *Art and Politics Under the Restoration* (Yale University Press: 1989.); Darcy Grimaldo Grigsby, „Whose colour was not black nor white nor grey, but an extraneous mixture, which no pen can trace, although perhaps the pencil may’: Aspasia and Delacroix’s *Massacres of Chios*,” *Art History* 22, no. 5 (December 1999.): 678-79.
- 44 Bavarski kralj Ludwig I., čiji je šesnaestogodišnji sin Otto postao prvi kralj Grčke poslao je 1831. godine Petera von Hessa u Atenu da sakupi materijal za slike grčkog rata za nezavisnost. Naslikao je 40 skica u ulju prikazujući ključne ličnosti i događaje iz grčke revolucije koje je u fresko tehnici izveo slikar Nilson na zidovima koridora dvorskog vrta kraljevske rezidencije u Münchenu: *Verzeichniss der Gemälde in der neuen königl. Pinakothek zu München* (München: J. A. Finsterlin, 1855.), 11, 15, 31-4, 76.
- 45 O Eugèneu Delacroixu: Beth S. Wright, ur., *The Cambridge Companion to Delacroix* (New York: Cambridge University Press, 2001.); Sébastien Allard and Côme Fabre, *Delacroix* (New Haven and London: The Metropolitan Museum of Art, New York, Yale University Press, 2018.).
- 46 Slike su inspirirane Byronovom poemom *Sijonski sužnji* (*The Prisoner of Shillon*, 1816.): Eugène Delacroix, *Sijonski sužnji*, 1834, ulje na platnu, 73 × 92 cm, Musée du Louvre, Paris, Inv. br. 1660. Jakšićeva slika je stradala, ali sačuvan je njezin opis iz pera samog umjetnika, koji nas navodi na zaključak da je kompozicijsko rješenje gotovo identično: „Uspomene drugu Jovi Jovanoviću od Đure Jakšića. Godina 1849,” *Mlada Srbadija*, god. II, br. 6 (Beograd: 31. ožujka 1871.): 83.
- 47 Matthias Eberle, *Im Spiegel der Geschichte. Realistische Historienmalerei in Westeuropa 1830-1900* (München: Hirmer Verlag GmbH, 2017.), 84-91.
- 48 Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku*, 159-235.
- 49 Ugledanjem na Rembrandta i Rubensa i istovremenim otkrivanjem suvremenih uzora poput Louisa Galleta, Paula Delarochea, Delacroixa, Horaca Verneta, Đura Jakšić je stvarao djela povijesne tematike.
- 50 Eugène Delacroix, *Grčka na ruševinama Missolonghija*, 1826., ulje na platnu, 208 × 147 cm, Musée des Beaux-Arts de Bordeaux, Inv. br. Bx E 439. O slici: Allard and Fabre, *Delacroix*, 70-71.
- 51 Wright, *The Cambridge Companion to Delacroix*, 30-32; Thomas W. Gaetgens, „Der Künstler als Held Eugène Delacroix,” u *Triumph und Toddes Helden. Europäische Historienmalerei von Rubens bis Manet*, hrsg. E. Mai & A. Repp-Eckert (Köln: Museen der Stadt Köln, 1988.), 115-25.
- 52 George Margaritis, „Der fall von Messolongi (1826.). Die glorreiche Niederlage (1826.),” u *Mythen der Nationen: Ein Europäisches Panorama*, ur. Monika Flacke, 162-65.
- 53 Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku*, 223-35.
- 54 Alegorija je, kao jedan od standardnih poetskih principa, bila veoma razvijena širom europskog prostora: Rita Copeland and Peter T. Struck, ur., *The Cambridge Companion to Allegory* (Cambridge University Press, 2010.); Tara Mendola and Jacques Lezra, ed., *The Yearbook of Comparative Literature, Allegory and Political Representation*, Vol. 61, 2015. (University of Toronto Press, 2017.); Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku*, 207-22.
- 55 Makuljević, *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku*, 212-13; Telesko, *Das 19. Jahrhundert. Eine Epoche und ihre Medien*, 149-50.
- 56 Eugène Delacroix, *Sloboda predvodi narod*, 1830, ulje na platnu, 260 × 320 cm, Musée du Louvre, Paris, Inv. br. 129. O slici: Allard and Fabre, *Delacroix*, 73-74.
- 57 Theresa M. Kelly, „Romanticism’s errant allegory,” u *The Cambridge Companion to Allegory*, ur. Rita Copeland i Peter T. Struck (Cambridge University Press, 2010.), 216-217.
- 58 Martina Baleva, *Bulgarien im Bild. Die Erfindung von Nationen auf dem Balkan in der Kunst des 19. Jahrhunderts* (Köln - Weimar - Wien: Böhlau Verlag, 2012.), 140.

REFERENCES

- Allard, Sébastien, and Côme Fabre. *Delacroix*. New Haven and London: The Metropolitan Museum of Art, New York, Yale University Press, 2018.
- Athanassoglou-Kallmyer, Nina. *French Images from the Greek War of Independence (1821–1830)*. Art and Politics Under the Restoration. Yale University Press: 1989.
- Bajo Pivljanin u istoriji, legendi, priči – antologijski izbor. Beograd: Književna zajednica "Zvezdara" Klub NT, 2011.
- Baleva, Martina. *Bulgarien im Bild. Die Erfindung von Nationen auf dem Balkan in der Kunst des 19. Jahrhunderts*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2012.
- Beogradske ilustrovane novine I, no.18, Beograd: 16 September 1866.
- "Crnogorac Crnogorki." *Danica* III, no. 24, Novi Sad: 31. August 1862, 24.
- Csáky, Moritz. "Geschichtlichkeit und Stilpluralität." In *Der Traum vom Glück. Die Kunst des Historismus in Europa*, Band 1. Edited by Hermann Fillitz, 27–31. Wien: Künstlerhaus Wien, Akademie der Bilden den Künste in Wien, 13. September 1996 – 6. Jänner 1997.
- Čubrić, Ljiljana. *Narodne junačke pesme u delima likovnih umetnika*. Beograd: Narodni muzej, 1997.
- Čubrilović, Vasa. *Istorija političke misli u Srbiji XIX veka*. Beograd: Prosveta, 1958.
- Ćorović, Vladimir. *Luka Vukalović i hercegovački ustanci od 1852.–1862. godine*, posebna izdanja, knj. XLV, Nauke društvene i istoriske, knj. 17. Beograd: Srpska kraljevska akademija nauka i umetnosti, 1923.
- Eberle, Matthias. *Im Spiegel der Geschichte. Realistische Historienmalerei in Westeuropa 1830–1900*. München: Hirmer Verlag GmbH, 2017.
- Ekmečić, Milorad. *Stvaranje Jugoslavije 1790–1918.*, knj. 2. Beograd: Prosveta, 1989.
- Fillitz, Hermann. "Der Traum vom Glück." In *Der Traum vom Glück. Die Kunst des Historismus in Europa*, Band 1, edited by Hermann Fillitz, 15–25. Wien: Künstlerhaus Wien, Akademie der Bilden den Künste in Wien, 13. September 1996 – 6. Jänner 1997.
- Gaehtgens, Thomas W. "Der Künstler als Held Eugène Delacroix." In *Triumph und Toddes Helden. Europäische Historienmalerei von Rubens bis Manet*, hrsg. E. Mai & A. Repp-Eckert, 115–25. Köln: Museen der Stadt Köln, 1988.
- Gekas, Sakis. "From the Nation to Emancipation: Greek Women Warriors from the Revolution (1820s) to the Civil War (1940s)." In *Women Warriors and National Heroes: Global Histories*. Edited by Boyd Cothran, Joan Judge and Adrian Shubert, 113–127. London: Bloomsbury Academic, 2020.
- Grigsby, Darcy Grimaldo. "'Whose colour was not black nor white nor grey, but an extraneous mixture, which no pen can trace, although perhaps the pencil may': Aspasia and Delacroix's Massacres of Chios." *Art History* 22, no. 5 (December 1999): 676–704.
- Halmi, Nicholas. *The Genealogy of the Romantic Symbol*. New York: Oxford University Press Inc., 2007.
- Herder, Hari. *Evropa u devetnaestom veku 1830–1880*. Beograd: Clio, 2003.
- Ivanić, Dušan, prir. *Đura Jakšić – Pesme*, Sabrana dela, knj. I. Beograd: Slovo ljubve, 1978.
- Ivanić, Dušan, prir. *Đura Jakšić – Prepiska. Službeni spisi*, Sabrana dela, knj. V. Beograd: Slovo ljubve, 1978.
- Jakšić, Đ. "Barjaktarovići." *Javor* I, no. 34, Novi Sad: 5 December 1862, 265–66.
- Jovanović, Miodrag. "Istorizam u umetnosti XIX veka." *Saopštenja XX–XXI* (Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1988/1989): 275–85.
- Kelly, Theresa M. "Romanticism's errant allegory." In *The Cambridge Companion to Allegory*. Edited by Rita Copeland and Peter T. Struck, 211–28. Cambridge University Press, 2010.
- Leskovic, Milena. "Lazić, Sima Lukin." In *Srpski biografski rečnik* 5, Kv–Mao, ur. Čedomir Popov, 528–29. Novi Sad: Matica srpska, 2011.
- Makuljević, Nenad. *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku. Sistem evropske i srpske vizuelne kulture u službi nacije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006.
- Margaritis, George. "Griechenland. Wiedergeburt aus dem Geist der Antike." In *Mythen der Nationen: Ein Europäisches Panorama*. Edited by Monika Flacke, 152–172. München – Berlin: Koehler & Amelang, 1998.
- Martinov, Dobrila. "Lazić, Zorka." In *Srpski biografski rečnik* 5, Kv–Mao. Edited by Čedomir Popov. Novi Sad: Matica srpska, 2011.
- Mendola, Tara and Jacques Lezra, ed., *The Yearbook of Comparative Literature, Allegory and Political Representation*, Vol. 61, 2015. University of Toronto Press, 2017.
- Milojković–Djurić, Jelena. *Aspects of Balkan Culture. Social, Political, and Literary Perceptions*. Washington: New Academia Publishing, 2006.
- Milojković–Djurić, Jelena. *Panslavism and National Identity in Russia and in Balkans 1830–1880: Images of the Self and Others*. East European Monographs. New York: Columbia University Press, 1994.
- Mišić, Snežana. *Đura Jakšić. Između mita i stvarnosti / Đura Jakšić. Between Myth and Reality*. Novi Sad: Galerija Matice srpske, Narodni muzej u Beogradu, 2019.
- Mišić, Snežana. *Đura Jakšić. Između mita i stvarnosti*. Novi Sad: Galerija Matice srpske, 2020.
- "Nevesta Pivljanina Baje. Od Đorđa Jakšića." *Danica* III, no. 34, Novi Sad: 10 December 1862, 54–43; no. 35, 20 December 1862, 557–59; no. 36, 31 December 1862, 573–77.
- Otović, Vidak. *Bajo Pivljanin. Drama u pet činova*. Cetinje: Kr. crnogor. državna štamparija, 1890.
- Simić, Nenad. "Odnos između srpske književnosti i slikarstva u XIX veku." PhD diss., Univerzitet u Beogradu, 1955.
- Smit, Antoni D. *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2010.
- Smith, Anthony D. *Chosen Peoples*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Smith, Anthony D. *The Nation Made Real. Art and National Identity in Western Europe, 1600–1850*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Stanojević, Gligor. *Bajo Pivljanin*. Beograd: Prosveta, 1956.
- Telesko, Werner. *Das 19. Jahrhundert. Eine Epoche und ihre Medien*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2010.
- "Uspomene drugu Jovi Jovanoviću od Đure Jakšića. Godina 1849." *Mlada Srbadija* II, no. 6, Beograd: 31 March 1871, 81–85.
- Verzeichniss der Gemälde in der neuen königl. Pinakothek zu München*. München: J. A. Finsterlin, 1855.
- Vukašinović, Rajko Pantov. *Vojvoda Luka Lakov Vukalović, život – subbina – vrijeme*. Beograd: R. Vukašinović, 2013.
- Vulović, Svetislav. *Đura Jakšić, Godišnjica Nikole Čupića*, knj. IV. Beograd: Čupićeva zadužbina, 1882.
- Walby, Sylvia. "Woman and Nation." In *Mapping the Nation*. Edited by Gopal Balakrishnan, 235–54. London – New York: Verso, 1996.
- Wright, Beth S., ed. *The Cambridge Companion to Delacroix*. New York: Cambridge University Press, 2001.

SUMMARY

The Bride of Pivljanin Bajo – an Example of Nationally Engaged Painting by Đura Jakšić

Georgije Đura Jakšić (1832–1878) was shaped by historical, political and social circumstances in the Austrian Empire in which he was born, matured and educated, and in the Principality of Serbia in which he spent most of his life and realizes most of his oeuvre. He was a nationally conscious and engaged artist, who openly manifested his patriotism. Đura Jakšić mostly linked his historical paintings to events from the recent and modern history of the Serbian people in the Austrian Empire, the Principality of Serbia, Montenegro, Herzegovina and Bosnia, especially uprisings in Herzegovina and Montenegro (1852–1862, 1875), and Serbian–Turkish wars (1876–1878). He was supporting the insurgents and was appealing to the Serbian public and government to get involved in the struggle that would ultimately lead to the final liberation and unification of the Serbian people.

Until recently unknown to the public, the painting *Bride of Pivljan Bajo*, inspired by the Montenegrin–Ottoman war of 1862 in which historical and mythical characters were interpreted in the context of the current political reality, it is an example of the nationally engaged painting of Đura Jakšić. At the same time, by literal transmission of a poem into an image, it is also one of the best examples of verbal–visual permeation, which is one of the main characteristics of Jakšić's work. Analysis of the painting and comparison with works of contemporary European painting indicate the possible influences and templates that Đura Jakšić refers to in his painting. The formal and content elements of the painting refer to a painting of Eugène Delacroix as a possible source of iconographic and compositional solutions, which also confirms associations with current European painting.

Dr. sc. SNEŽANA MIŠIĆ, povjesničarka umjetnosti, muzejska savjetnica. Povijest umjetnosti diplomirala je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, nakon čega u istoj instituciji nastavlja usavršavanje u području povijesti umjetnosti i vizualne kulture 19. stoljeća i stiče zvanje doktora znanosti. Od 2006. zaposlena je u Galeriji Matice srpske. Bavi se istraživanjem i proučavanjem nacionalne umjetnosti i vizualne kulture 19. stoljeća.

SNEŽANA MIŠIĆ, PhD, art historian, museum advisor. Graduated in art history at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade, after which she continued her education in the field of art history and visual culture of the 19th century at the same institution and received her doctorate. Since 2006, she has been employed at the Gallery of Matica Srpska. Her field of research is the national art and visual culture of the 19th century.